

Capita Selecta Recent Arbeidsmarktonderzoek in Vlaanderen

Richtlijnen voor auteurs

- De hoofdingeling ligt vast en bestaat uit volgende rubrieken: abstract, doelen, methoden en data, bevindingen, conclusies en beleidsimplicaties. Binnen elk tekstveld ben je vrij om *eigen indelingen en tussentitels* aan te brengen, op basis van de inhoud van het onderzoek. Ook gebruik van illustraties, figuren en tabellen is mogelijk. Gelieve deze in een afzonderlijk document bij te voegen. Vermijd voetnoten.
- Voor de referentie(s) van het samengevatte onderzoek is ruimte voorzien in de laatste rubriek van het document: daar kan je ook verwijzen naar je *eigen publicaties* (NL of anderstalig) die bij dit onderzoek horen.
- Voor bepaalde rubrieken zal meer of minder plaats nodig zijn, afhankelijk van het onderzoek. Naast de voorziene tekstvelden zijn er ook twee grijs gearceerde kaderstukken: een eerste voor de verduidelijking van begrippen en structuren en een tweede voor de methodologische toelichting. Deze ruimte kan je gebruiken *als extra tekstvelden*.
- Maak de tekst vlot leesbaar en begrijpelijk voor *niet-ingewijden* in de materie en discipline.
- Schrijf de tekst ook met het oog op het *internationale doelpubliek*, dus begrijpelijk voor niet-ingewijden in de binnenlandse context van beleid en arbeidsmarkt.
- Schrijf de tekst zo dat vertaling naar het Engels vlot mogelijk is. Je hoeft deze vertaling zelf niet te maken, maar je helpt de vertaler wel als je voor enkele kernbegrippen meteen de *Engelse term* aangeeft.

TITEL: DUURZAAM ONDERNEMEN ZICHTBAAR EN DOENBAAR MAKEN IN VLAANDEREN.

Auteur(s): MAZIJN Bernard, DEVRIENDT Sander, STORME Nico, VANDERMEEREN Jasmien

1. Korte samenvatting van het onderzoek (abstract)

Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) is een begrip dat sinds het begin van het vorige decennium ook in Vlaanderen meer en meer aan belang heeft gewonnen. Steeds meer organisaties (incl. ondernemingen) worden geconfronteerd met de vraag vanuit diverse (internationale) stakeholders naar meer duurzaamheid in hun activiteiten. Maar hoe kan een organisatie actief bijdragen aan MVO en hoe wordt een duurzaamheidsverslag opgesteld?

Op internationaal niveau werd in november 2010 de *ISO 26000 - Richtlijn voor maatschappelijke verantwoordelijkheid van organisaties* aangenomen. De richtlijn beschrijft principes, concepten, definities, stakeholdersmanagement en de implementatie van maatschappelijke verantwoordelijkheid. Daarnaast bestaat er reeds geruime tijd een standaard voor het opstellen van een duurzaamheidsverslag. The Global Report Initiative (GRI) ontwikkelde een van de meest complete sets aan richtlijnen voor het opstellen van duurzaamheidsverslaggeving en wordt wereldwijd gebruikt door heel wat organisaties.

Rekening houdend met dit internationaal kader en gekoppeld aan doelstellingen omtrent 'internationalisering' en 'maatschappelijke betrokkenheid en verantwoordelijkheid' in 'Vlaanderen in Actie' ('Pact 2020'), werd in het kader van VIONA een oproep gelanceerd met als de centrale onderzoeksvraag "Hoe maakt men de vertaling van ISO 26000 en de GRI-richtlijnen naar de Vlaamse context?"

Het onderzoeksteam van UNU-CRIS/RCE-SNS en Howest te Brugge heeft van juni 2011 t.e.m. januari 2012 deze vraag onderzocht met als doel concrete voorstellen te formuleren, nadat deze getoetst waren bij organisaties (incl. bedrijven). Daarenboven werd aan de onderzoekers gevraagd na te gaan in hoeverre een (gecombineerd) gebruik van de criteria uit ISO 26000 en/of GRI mogelijk was bij het toekennen van financiële steun aan ondernemingen.

De resultaten van het onderzoek leverden bruikbare software-instrumenten (incl. handleidingen) op, deels afkomstig vanuit de buurlanden deels zelf ontwikkeld, én beleidsaanbevelingen voor de nabije toekomst. Tijdens het onderzoek werd sowieso duidelijk dat nog een lang en intensief traject zal moeten afgelegd worden om organisaties internationale standaarden te laten herkennen en erkennen. Hierbij is een rol voor de overheid en bedrijfsorganisaties weggelegd indien men de KMO's in Vlaanderen wil klaarstomen voor de toekomstige internationale markt.

Key words:

maatschappelijk verantwoord ondernemen, maatschappelijke verantwoordelijkheid, duurzame ontwikkeling, duurzaamheid, duurzaam ondernemen, ISO 26000, GRI, duurzaamheidsverslaggeving, beleid, criteria, steunmaatregelen.

2. Doelen van het onderzoek

De centrale onderzoeksvraag van de VIONA-studieopdracht werd als volgt geformuleerd: *“Hoe maakt men de vertaling van ISO 26000 en de GRI-richtlijnen naar de Vlaamse context?”* Daarbij werd verduidelijkt dat volgende resultaten moesten gehaald worden (geherformuleerd na overleg met de stuurgroep en de opdrachtgever):

- een voorstel voor vertaling van ISO 26 000 voor Vlaamse ondernemingen;
- een voorstel voor vertaling van GRI voor Vlaamse ondernemingen;
- een praktijktoets voor de werkbaarheid van deze vertalingen
- een voorstel van (gecombineerd) gebruik als duurzaamheidscriteria bij steunmaatregelen.

De resultaten van het onderzoek moesten gevaloriseerd worden op het einde van de onderzoeksperiode via publicaties en een studiedag.

Verduidelijking van kernbegrippen + op welke wijze deze aansluiten bij de gangbare internationale definitie(s) + typisch Vlaamse begrippen en structuren

‘Maatschappelijke verantwoordelijkheid’ wordt door ISO 26000 gedefinieerd als “verantwoordelijkheid van een organisatie voor de effecten van haar besluiten en activiteiten op de maatschappij en het milieu, via transparant en ethisch gedrag dat:

- een bijdrage levert aan duurzame ontwikkeling, inclusief gezondheid en het welzijn van de maatschappij;
- rekening houdt met de verwachtingen van stakeholders;
- in overeenstemming is met het toepasselijke wetten en overeenkomt met internationale gedragsnormen;
- is geïntegreerd in de hele organisatie, en in haar betrekkingen in praktijk wordt gebracht.”

Een ‘organisatie’ wordt er omschreven als “entiteit of groep van mensen en faciliteiten waarbij verantwoordelijkheden, bevoegdheden en relaties zijn geregeld en met identificeerbare doelstellingen”.

‘maatschappelijk verantwoord ondernemen’. Ondernemingen vallen hier dus onder. Vandaar de verwijzing naar ‘maatschappelijk verantwoord ondernemen’ en – gezien de referentie naar duurzame ontwikkeling – soms naar ‘duurzaam ondernemen’. Via de GRI-richtlijnen kan een duurzaamheidsverslag worden uitgebracht.

3. Methoden en data (voor meer methodologische toelichting kan je het kaderstuk gebruiken)

De begeleiding van deze opdracht gebeurde door de VIONA-Stuurgroep, samengesteld uit vertegenwoordigers van de stakeholders (overheden, werkgevers- en werknemersorganisaties, strategische adviesraden...). De Stuurgroep vergaderde viermaal: 1 juli 2011, 12 september 2011, 6 december 2011 en 16 januari 2012. De 4 opeenvolgende fasen van de uitvoering van de studieopdracht waren als volgt:

- Fase 1 – Ontwerp van toepassingen in Vlaanderen (juni-september 2011): a) GRI en ISO 26000 en b) Duurzaamheidscriteria bij steunmaatregelen, beide deskresearch.
- Fase 2 – Uittesten van het ontwerp van de Vlaamse toepassing (september-november 2011): a) Testen van het ontwerp van toepassing in Vlaanderen van GRI en ISO 26000, via een praktijktoets bij 15 organisaties en b) Duurzaamheidscriteria bij steunmaatregelen, via deskresearch.
- Fase 3 – Aanpassing van het ontwerp van Vlaamse toepassing (december 2011)
- Fase 4 – Valorisatie (december 2011-januari 2012)

Methodische toelichting (bijvoorbeeld type van survey: statistische technieken)

De praktijktoets in Fase 2 werd gevoerd d.m.v. een empirisch kwalitatief onderzoek, met twee onderzoekontwerpen: zowel het experiment als de survey kwamen hier aan bod.

Het (quasi-)experimenteel ontwerp werd in het eerste en tweede luik doorgevoerd. Tijdens het eerste bedrijfsbezoek werd het opzet van het onderzoek duidelijk gemaakt en werden de richtlijnen (ISO 26000 & GRI) en respectieve instrumenten voorgesteld. In principe werd er uitgegaan van de hypothese dat de aangereikte instrumenten in nog onbepaalde mate zouden helpen om duurzaam ondernemen te vertalen naar een Vlaamse context. Doordat organisaties aan de slag gaan met de richtlijnen en instrumenten, kunnen zij zich bovendien een mening vormen over de bruikbaarheid en haalbaarheid van deze of gene richtlijn in de praktijk. Die mening diende dan weer ter evaluatie van het onderzoekontwerp en ter ondersteuning van gefundeerd beleidsadvies.

In het tweede luik van Fase 2 (met name het testen van de instrumenten en het voorzien in een helpdesk) is sprake van een quasi-experiment, omdat er geen controlegroep werd aangesteld tegenover de experimentele groep. In feite wordt hier het effect ingeschat die bepaalde maatregelen (gebruik van instrumenten en richtlijnen) zouden hebben, als ze worden ingevoerd. Deze impactstudie kon daarom gevoerd worden zonder controlegroep: er werd nagegaan of er instrumenten zijn die een invloed kunnen hebben op het haalbaar en zichtbaar maken van duurzaam ondernemen in Vlaanderen.

In het derde luik van Fase 2 werden de proefpersonen uit de praktijktoets gevraagd om hun oordeel te vellen over de hypothese of en hoe de richtlijnen en instrumenten duurzaam ondernemen meer haalbaar gemaakt hebben voor hen. De evaluatie van het onderzoekontwerp (richtlijnen, instrumenten, rol overheid en sectoren enz.) leverde zowel kwalitatieve als kwantitatieve informatie op. De survey gebeurde a.d.h.v. een gestandaardiseerde vragenlijst met open en gesloten vragen (categorische antwoorden met schaal of ja/nee-vragen). De vragenlijst werd tweemaal voorgelegd aan de respondenten ('mixed mode survey'): zij konden deze vragenlijst op voorhand al schriftelijk voorbereiden en invullen, en op het moment van het bedrijfsbezoek werd er een persoonlijk interview afgenomen. Dat persoonlijk interview kan deels ook als diepte-interview worden bestempeld: bepaalde open vragen fungeerden als een soort van checklist van onderwerpen waar de onderzoeker naar believen kon over uitweiden om meer informatie te verkrijgen.

4. Bevindingen

Binnen het hierboven geschetste kader kunnen de bevindingen van Fase 1 als volgt worden samengevat.

Om de vertaalslag naar Vlaanderen te maken van ISO 26000, werden verschillende buitenlandse tools bekeken. De meest complete en gebruiksvriendelijkste tool bleek de Franse AFNOR-tool, weliswaar nog niet beschikbaar in het Nederlands. Bij het afronden van de Fase 1, was de Nederlandse webtool van NEN nog niet online, de Nederlandse praktijkrichtlijn 9026 voor zelfverklaring was wel reeds beschikbaar. Beide benaderingen (AFNOR en NEN) werden meegenomen tijdens de praktijktoets in Fase 2. Onderzoek naar een voorstel tot vertaling van GRI voor Vlaamse ondernemingen mondde in de eerste plaats uit in de ontwikkeling door de onderzoekers van de tool (in MS Excel), waarmee een duurzaamheidsverslag op toepassingsniveau C kan worden opgesteld. Deze tool werd in Fase 2 voorgelegd: zie verder.

Gezien ISO 26000 en GRI niet los staan van elkaar werden de koppeling tussen beiden vervolledigd. Er bestaat reeds een document met de koppeling tussen GRI en ISO 26000, de omgekeerde koppeling tussen ISO 26000 en GRI werd door de onderzoekers opgesteld en voorgelegd aan de organisaties in de volgende fase.

Verder werd de software, gecertificeerd door GRI, opgelijst en in Fase 2 eveneens voorgelegd om na te gaan of er organisaties zijn die deze software gebruiken.

* * * * *

4. Bevindingen (vervolg)

Tijdens Fase 2 van het onderzoek werden de richtlijnen en instrumenten ter evaluatie voorgelegd aan de proefpersonen/respondenten. In een afsluitende survey werd dieper ingegaan op latente en manifeste meningen over duurzaam ondernemen, op verwachtingen tegenover overheden en sectoren, op de evaluatie van de voorgestelde tools en ons onderzoek, over de aanschaf van software e.d.. De samenvatting van de onderzoeksresultaten worden hierna opgesomd.

Uit de bevraging bleek dat de meeste organisaties eerder en eerst aan de slag zouden gaan met GRI. De organisaties die aangaven op korte termijn toch aan de slag te willen gaan met ISO 26000 waren meestal zij die reeds werkten met een duurzaamheidsverslag volgens GRI. De introductie, facilitering en stimulering van de tools die voorgesteld werden in het kader van dit onderzoek om GRI en ISO 26000 meer haalbaar en meer zichtbaar te maken voor organisaties, werd (zeer) geapprecieerd en dient dan ook overwogen te worden. De ontwikkeling van een laagdrempelige, gebruiksvriendelijke en geïntegreerde webtool die organisaties toelaat om op een laagdrempelige en gebruiksvriendelijke manier aan de slag te gaan met ISO 26000 en/of GRI lijkt aangewezen. Hierbij zijn meerdere keuzes mogelijk.

Er kan uitgegaan worden voor ISO 26000 voor de ontwikkeling van een Nederlandstalige versie van de voorgestelde AFNOR-tool (OK Pilot), aangevuld met (al dan niet een op internet gebaseerde versie van) het ontwikkelde MS Excel-bestand. Dit is een kostenbewuste keuze maar daar hangen ook een aantal mogelijke nadelen aan vast zoals hoger opgesomd in de tekst. Een andere optie is het laten ontwikkelen en testen (in Vlaanderen) van één geïntegreerde webtool die de organisaties (incl. bedrijven) de keuze biedt om aan de slag te gaan met ISO 26000 of GRI en later – aanvullend – te evolueren van GRI naar ISO 26000 of omgekeerd. Een dergelijke geïntegreerde tool lijkt wenselijk volgens deze bevraging. Het spreekt vanzelf dat de kost van deze optie hoger is en de termijn om deze tool op te leveren langer zal zijn.

Er werd ook vastgesteld dat het faciliteren van duurzaamheid via gespecialiseerde softwarepakketten en/of ERP-systemen vooral voor de eerder grote organisaties lijkt weggelegd door de hoge kostprijs en het engagement op lange termijn dat vooral deze laatste systemen met zich meebrengen. Voor kleinere organisaties blijkt dit dan ook vaak onoverkomelijk.

* * * * *

Verder kan ook worden aangegeven dat – hoewel steeds de vrijwilligheid van ‘maatschappelijk verantwoord ondernemen’ wordt benadrukt, ook door de staalkaart van voorlopende bedrijven die deelnamen aan de praktijktoets - overheid en bedrijfsorganisaties een nadrukkelijke rol zouden kunnen opnemen. Naast het geven van het voorbeeld inzake ‘maatschappelijk verantwoord ondernemen’, zouden organisaties (incl. bedrijven) kunnen geholpen worden om zich voor te bereiden op een GRI-duurzaamheidsverslag. Daarbij kan gedacht worden aan een preselectie van GRI-indicatoren door een materialiteitsoefening te organiseren op (sub-)sectorniveau. De organisaties uit die sector kunnen dan snel(ler) aan de slag met de voor hen relevante indicatoren. Nog een stap verder zou de verplichte opname zijn van een 2-3 tal GRI-indicatoren wat op termijn ook benchmarking zou kunnen toelaten en een nog meer sturende rol vanuit de sectororganisatie. Wel dient hierbij genoteerd te worden dat organisaties net de keuzevrijheid van de indicatoren als een grote troef beschouwen van het GRI-raamwerk.

* * * * *

4. Bevindingen (vervolg)

Voor wat betreft stakeholderidentificatie en stakeholdermanagement blijkt nog steeds dat er een lange weg af te leggen is en mogen de reeds geleverde inspanningen m.b.t. voorlichting en implementatie zeker niet verminderd worden. Dit wordt nog steeds als een eerder complexe aangelegenheid beschouwd waar heel wat organisaties niet goed weten hoe aan te beginnen.

Ook de kennis rond verantwoord ketenbeheer blijkt nog zeer miniem. Daarvoor is dus zeker nog een heel voorlichtingstraject noodzakelijk, waar de overheid (en bedrijfs- en sectororganisaties) een belangrijke rol in kan spelen.

* * * * *

Op dit ogenblik is geen van de 4 sets aan onderzochte steunmaatregelen (volledig) gericht op het stimuleren van maatschappelijk verantwoord ondernemen. De steun via 'Maatwerk in het kader van collectieve inschakeling' zit pas in zijn conceptuele fase en komt wel het dichtst in de buurt. Bij de verdere operationalisering zou het MVO-denken dus kunnen doorwerken.

De Strategische Investerings- en Opleidingssteun (SIOS) neemt op partiële wijze MVO-afwegingen op in de beoordeling van dossiers, de steunmaatregelen van IWT en de Ecologiepremie Plus richten zich in de eerste plaats op de milieu-dimensie.

* * * * *

Verder moet worden opgemerkt dat de link tussen de overwegingen/randvoorwaarden/vereisten/... bij de steunmaatregelen niet steeds naadloos aansluit bij de formulering bij GRI (en/of ISO 26000). Ten titel van voorbeeld: naar de invulling van de GRI-prestatie-indicator LA 8 wordt niet gepeild bij SIOS.

Ook worden niet steeds alle bezorgdheden binnen een bepaalde dimensie van GRI (en/of ISO 26000) gereflecteerd in de formulering van een bepaalde steunmaatregel. Er kan bijv. worden vastgesteld dat voor de Ecologiepremie Plus niet alle milieuprestatie-indicatoren (op vandaag) relevant zijn.

Rekening houden met beide bevindingen zou – indien gerefereerd - enerzijds de bezorgdheid van de overheid uitdrukken inzake 'maatschappelijke verantwoordelijkheid' conform internationale richtlijnen en anderzijds organisaties (incl. ondernemingen) stimuleren zich hiermee te confirmeren. Het zou alvast een eerste stap zijn in het streven naar volledigheid via de systematische en samenhangende aanpak van ISO 26000 en/of GRI.

* * * * *

Geen van de steunmaatregelen vragen een MVO-bewijs (duurzaamheidsverslag, certificaat ...) als voorwaarde om deel te nemen aan de subsidieregeling.

Inzake de steunmaatregelen van de Vlaamse overheid kan dus worden vastgesteld – indien hiervoor een politieke wil bestaat – dat er nog heel wat mogelijk is om de internalisering van 'maatschappelijk verantwoord ondernemen' in de bedrijfsvoering te stimuleren.

5. Conclusies en beleidsimplicaties

In antwoord op de hoger vermelde onderzoeksvraag kunnen volgende resultaten samenvattend worden voorgelegd inzake de vertaling van ISO 26000 en GRI naar Vlaanderen:

- inzake een voorstel voor vertaling van ISO 26000 voor Vlaamse ondernemingen wordt gewezen op volgende ondersteunende instrumenten:
 - de Nederlandse zelfverklaring (incl. handleiding en webtool), conform ISO 26000, aangeboden door het Nederlands Normalisatie-instituut, als opstapje tot het opnemen van maatschappelijke verantwoordelijkheid;
 - het zelfevaluatie-instrument (incl. handleiding en webtool), conform ISO 26000, aangeboden door de Franse normalisatie-instelling AFNOR, waarmee door de betrokken organisatie voluit maatschappelijke verantwoordelijkheid kan worden geïnternaliseerd; voorwaarde is wel dat dit instrument naar het Nederlands wordt vertaald;
- inzake een voorstel voor vertaling van GRI voor Vlaamse ondernemingen wordt gewezen op volgende ondersteunende instrumenten:
 - de GRI Reporting Starter Kit en het sjabloon specifiek voor KMO's om een duurzaamheidsverslag op te stellen;
 - de door de onderzoekers ontwikkelde MS Excel-bestand om KMO's stapsgewijs te leiden doorheen de opmaak van een duurzaamheidsverslag;
- tot slot wordt nogmaals herhaald dat de ontwikkeling van een geïntegreerde, gebruiksvriendelijke en modulaire webtool in het Nederlands wenselijk is; hierbij kan eraan gedacht worden om – gelijkaardig aan de door de onderzoekers ontwikkelde software tool – een onderdeel voor ISO 26000 te ontwerpen;
- dit lijkt een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde om 'duurzaam ondernemen zichtbaar en doenbaar te maken in Vlaanderen': een voortdurende inspanning om capaciteit op te bouwen in het begrijpen en in het toepassen van deze internationale standaarden is een absolute voorwaarde; hier ligt een rol weggelegd voor de Vlaamse overheid én voor de bedrijfsorganisaties.

* * * * *

Voor wat betreft het formuleren van een voorstel van (gecombineerd) gebruik als duurzaamheidscriteria bij steunmaatregelen kunnen volgende opties worden geformuleerd:

- optie 1: elke organisatie (incl. bedrijf) dat een dossier voorlegt aan de Vlaamse overheid om te genieten van een bepaalde steunmaatregel, dient (vanaf een bepaald gevraagd bedrag) voorafgaandelijk een gepubliceerd (en onafhankelijk getoetst) duurzaamheidsverslag te hebben opgemaakt volgens de GRI-richtlijnen; deze maatregel gaat in vanaf 1 april 2013 om toe te laten organisaties (incl. bedrijven) een duurzaamheidsverslag over het jaar 2012 op te maken;
- optie 2: een voorafgaandelijk en gepubliceerd (en onafhankelijk getoetst) duurzaamheidsverslag volgens de GRI-richtlijnen wordt bij het beoordelen van een dossier voorgelegd aan de Vlaamse overheid om te genieten van een bepaalde steunmaatregel; bij de beoordeling krijgt het ontvangelijke document een wegingsfactor van 1/5 (i.p.v. de 1/20 op dit ogenblik in sommige steunmaatregelen) in de lijst van criteria die meetellen;

5. Conclusies en beleidsimplicaties (vervolg)

- optie 3: indien optie 1 of optie 2 voor bepaalde steunmaatregelen niet weerhouden worden, dan kunnen volgende aanbevelingen worden gesuggereerd:
 - formuleer de criteria (cf. SIOS) of waarvoor steun kan worden verkregen (cf. Ecologiepremie Plus) analoog aan de GRI-prestatie-indicatoren;
 - streef een meer volledige afdekking na, conform de internationale richtlijnen, voor het onderwerp van steun; deze aanbeveling laat ook specificiteit toe.

Er kan worden gesuggereerd dat er sowieso altijd een 'GRI Application Level Check' moet worden bewezen, naast een onafhankelijke toetsing voor ondernemingen (KMO's en GO's) die internationaal actief zijn.

Ook moet worden overwogen dat de publicatie van een duurzaamheidsverslag (al dan niet als voorwaarde) geen eenmalige gebeurtenis is, maar in de tijd (jaarlijks, tweejaarlijks ...) moet herhaald worden, op straffe van terugbetaling van de steun indien dit niet gebeurt.

Volledige referentie van onderzoeksrapport(en) of paper(s) en andere sleutelpublicaties van het hier samengevatte onderzoek

Mazijn B., Devriendt S., Storme N. en Vandermeeren J., (2012), *Duurzaam ondernemen zichtbaar en doenbaar maken in Vlaanderen*. Onderzoeksrapport, Vlaamse Overheid, Departement Werk en Sociale Economie, 114 pp.

Vandermeeren J., Devriendt S., Storme N. en Mazijn B., *Duurzaam ondernemen zichtbaar en doenbaar maken in Vlaanderen – Kort verslag van het onderzoek*, verschenen in RCE-Southern North Sea, Nieuwsbrief, Jaargang 4 - Nr. 1 - Januari 2012, 8 pp. (verschenen in het Nederlands, Frans en Engels).